

Erik Rasmussen: Kurantbankens forhold til staten 1737—73. (Det danske Forlag, 1955). 293 s. + tabelmappe.

Med denne bog, der er forfatterens disputats, er der for første gang i nyere tid fremkommet en behandling af et emne, der er af central betydning for vor viden om det 18. århundredes økonomiske historie. Forf. har heri fremlagt resultaterne af et årelangt arbejde og har nået et beundringsværdigt resultat. Og trods det ret store omfang og den store mængde detaljer, der er medtaget, er bogen klar og overskuelig, ikke mindst fordi forf. på en måde, der røber, at han er en erfaren pædagog, ved hvert kapitels slutning rekapitulerer dets indhold og sluttelig summerer resultaterne op på en forbilledlig overskuelig måde.

Bogens afgrænsning, årene 1737 og 1773, dækker den periode, da banken officielt var en privat institution. Forf. redegør i det første afsnit for tanken med banken, således som Kommercekollegiet havde forestillet sig det, nemlig at den først og fremmest skulle være en støtte for erhvervslivet og ikke som Bank of England et middel til at lette statens behov for lån, og fra kollegiets og bankledelsens side holdt man hele perioden igennem fast ved dette synspunkt. Tanken var, at når banken gav lån mod pant i varer og andre værdier, lettede den omsætningen og frigjorde midler, der var hårdt tiltrængt i det kapitalfattige Danmark. Forf. nævner, at fortalene for denne krediteksponering i begyndelsen næppe var klare over følgerne af den voksende seddeludstedelse og bl. a. ikke omtalte, at den kunne medføre prisstigninger, omend han formoder, at de var klare over det.

Bankens sedler skulle kunne indløses med sølv, men allerede i dens allerførste tid viste der sig den største vanskelighed ved at klare indløsningspligten. Staten måtte derfor støtte den ved at stille store summer i mønt til dens rådighed, og overhovedet nød den i årene indtil 1743 enhver form for støtte og begunstiggelse fra statens side. Denne velvilje blev imidlertid betydeligt mindre i perioden 1743—46, da W. A. v. der Osten havde ledelsen af finanspolitikken, og under store vanskeligheder måtte banken i 1745 reducere lånene kraftigt og endog for en tid ophæve metalindløseligheden. 1746 forsvandt Osten, som forf. betragter som talsmand for godsejerinteresser, og tilhængerne af den ekspansive kreditøkonomi kom atter til magten. I årene 1746—56 havde banken en rolig periode uden større vanskeligheder og med stærkt stigende kreditgivning.

Indtil dette tidspunkt havde kun en beskedent procentdel af dens lån direkte eller indirekte været ydet til staten. Dette forhold ændredes imidlertid radikalt under den preussiske syvårskrig. Trods store udmøntninger var det da vanskeligt for den at holde en metalreserve, 1757 måtte indløseligheden påny ophæves og denne gang for bestandig, og statens store rustninger, som den i begyndelsen ønskede at klare uden ekstraskatter, henviste den til at søge store lån hos banken. Ved udgangen af 1759 var de oppe på 1¼ mill. rd. eller ca. ⅓ af bankens samlede udlån, og i slutningen af 1761 var summen nået op på mere end 4¼ mill. eller ca. ⅔ af udlånet. Den dermed forbundne voldsomme udvidelse af seddelomløbet gjorde bankens stilling yderlig kritisk, og sedlernes kurs sank i forhold til metalpengene. I denne situation overtog H. C. Schimmelmann ledelsen af landets samlede finansvæsen, og ved udviklede udenlandske lånetransaktioner lykkedes det ham at holde kursen så nogenlunde, men i 1764 var seddelomløbet dog oppe på 6 mill. rd.

Det blev dog stærkt reduceret i de følgende år, da staten, hvis finanspolitik

ledes af Schimmelmänn og Ditlev Reventlow, betalte en stor del af lånene tilbage, men fra 1768 steg dens gæld til banken igen, og nu i hurtigt tempo, såvel i Struensees tid som efter hans fald. Atter kom der derfor vanskeligheder ved at holde kursen, og dette førte til, at Schimmelmänn udkastede tanken om, at staten skulle overtage banken, hvad der skete 1773, et logisk resultat af, at den havde stillet sig så ganske til statens disposition.

Den her foreliggende fremstilling af den ene side af bankens funktion må få en læser til at nære håb om, at forf. vil fortsætte sit arbejde med en skildring af dens forhold til erhvervslivet og helst af dens udvikling i tiden op til statsbankerotten. Det vil da blive en af de hovedpiller, hvorpå en ny, samlet skildring af det 18. århundredes økonomiske historie ad åre kan bygges op.

Aa. Rasch.

Christian Molbechs Brevveksling med svenske Forfattere og Videnskabsmænd.

Udgivet af *Det danske Sprog- og Litteraturselskab* ved Morten Borup. III. (Gleerup, Lund, og Rosenkilde og Bagger, 1956). LV, 280 + 371 + 383 s.

Det tjener Det danske Sprog- og Litteraturselskab til ære, at det har udsendt denne brevsamling. Og til ikke mindre ære tjener værket den som forfatter og udgiver hartad utroligt arbejdsomme og saare omhyggelige lektor Morten Borup. Udvalget af breve er skønsomt. Den fyldige indledning er højst læseværdig. Og det lærde noteapparat og registrene er mønstergyldige.

Fejlfri er, som bekendt, intet menneskeværk. Hvad anm. har fundet noget at indvende imod, er dog kun lappalier. Med en enkelt undtagelse. Borup skriver i sin indledning (p. XI), efter at have afvist den »halve« — hvorfor skrive »halve«? — sandhed, at den aandelige skandinavisme først begynder med Tegnér's laurbærkrøning af Oehlschlager 1829: »Man maa søge tilbage til Slutningen af det 18. Aarhundrede for at finde de første Forsøg paa at skabe kulturelle Tilmærmelser mellem de to Nabonationer, efter at de i de foregaaende Aarhundreder kun havde mødt hinanden paa Krigens Valpladser, og hvis man skulde gaa strengt kronologisk til Værks, maatte Dokumenteringen af en saadan fredelig Forbindelse endda begynde med den Generation, der gik forud for Molbech.« Derpaa nævnes Rasmus Nyerup og Jens Kragh Høst, medstifterne af »Det skandinaviske Litteraturselskab« (1796).

Det kan omtvistes, om Martin Weibull havde helt ret, da han skrev: »Genom sina förbindelser med Suhm, Schøning, Langebek och andra danska historiska samlare är Sven Lagerbring att betrakta såsom den första literära skandinavien på svensk sida« (Lunds Universitets Historia II, 240). Givet er imidlertid, at vi i denne forbindelse skal længere tilbage, end Borup antager. Anm. skal her ikke komme ind paa den store betydning, Holberg havde for den svenske læseverden, og de »filosofiske« breve, han efter al sandsynlighed vekslede med Hedvig Charlotta Nordenflycht. Ej heller paa det mærkelige skrift »Somnium Gersdorphianum«, temmeligt sikkert blevet til i en kreds i Stockholm, hvis hovedskikkelser var Hannibal Sehested og Schering Rosenhane i sommeren 1660, paa Sehesteds og hans søstersøn Ivar Rosenkrantz' og Povl Vendelbo Løvenørns politiske skandinavisme (for Løvenørns vedkommende var den i øvrigt mere end rent politisk). Men til at komme uden om er ikke den mangeaarige brevveksling, som Jacob Langebek efter sit Stockholmbesøg 1753—54 førte med svenske lærde og yndere af »vitterheten«: Nils Reinhold Brocman,